

QUARANTA ANYS DE LA PRESENTACIÓ DEL PRIMER VOLUM DE LES PUBLICACIONS DE L'INSTITUT D'ESTUDIS DEL BAIX EMPORDÀ¹

Francesc Aicart Hereu*
Joan Vicens i Tarré**

* President de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà (IEBE)

** Vicepresident de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà (IEBE)

Com ja va dir Jordi Vivo Llorca, secretari de l'IEBE, en el seu article publicat l'any 2015 (Vivo, 2015, p. 18-23) que va llegir durant la presentació realitzada el 19 de novembre de 2022 a Sant Feliu de Guíxols, el text del qual tornem a publicar en aquest volum, l'Institut d'Estudis del Baix Empordà es va gestar en un moment d'esclat dels centres d'estudis i de represa cultural al país, especialment a partir dels darrers anys del franquisme i durant la Transició i els primers anys de la democràcia (Vivo, 2015, p. 18). En l'entrevista que va fer Xavier Colomer-Ribot a Lluís Esteva Cruañas, publicada pòstumament l'any 1995 al volum 14 dels *Estudis del Baix Empordà* (Colomer, 1995, p. 40), el senyor Esteva explicava com es va gestar l'Institut d'Estudis del Baix Empordà:

Estaven formats els instituts de les diferents comarques, i al Baix Empordà no n'hi havia cap. Llavors hi havia un senyor que es deia Tarrés [en referència a Joan Tarrés i Vives], que va ser l'últim ponent de Cultura de la Diputació de Girona

1. Adaptació de la presentació realitzada a Sant Feliu de Guíxols el 19 de novembre de 2022, pel president de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà.

del temps de la dictadura. I en Tarrés em va dir que jo havia de fundar el centre aquí, tot i que jo li deia que ho veia molt difícil. Perquè com ara a l'Alt Empordà o el Gironès no tenen cap problema, uns es reuneixen a Figueres i els altres a Girona, nosaltres sí que en teníem. La finalitat era treure un llibre amb articles de Palamós, Palafrugell, Sant Feliu, La Bisbal, Torroella, Pals, entre altres. I tot s'havia de fer sense que ningú no cobrés res. Llavors, el president de la Diputació, que era en Llobet [en referència a Juan de Llobet Llavari] va decidir crear el Patronat Francesc Eiximenis per subvencionar els llibres d'investigació, és a dir, de divulgació, perquè aquest tipus de llibres tenen una venda molt petita.

No hi ha dubte de l'impuls que donà la Diputació de Girona a la formació i consolidació dels centres d'estudis gironins, que encara avui continua. El motiu per què l'IEBE va néixer a Sant Feliu de Guíxols, indubtablement respon al fet que Lluís Esteva Cruañas era de Sant Feliu. Però també cal cercar-lo en un centre precedent, més llunyà en el temps, que el senyor Esteva coneixia de primera mà i que crec que també és de justícia recordar avui. Em refereixo a l'Institut d'Estudis Guixolencs, fundat el 23 de desembre de 1950 (Aicart, 2013, p. 323) en aquell moment que esmentava Jordi Vivo en el seu treball en què els estudiosos locals a principis dels cinquanta del segle XX formen nous centres d'estudis. Hem de tenir present que el degà dels centres d'estudis de les comarques de Girona, l'Institut d'Estudis Gironins, es va constituir el 4 de gener de 1946.

L'Institut de Estudios Guixolenses el presidia l'empresari Enric Descayre i Salgas, aleshores secretari de la Junta Provincial de Turisme, que tenia una notable influència en l'àmbit de les comarques gironines i unes inquietuds culturals àmplies, que es van plasmar en la creació dels setmanaris *Chut*, actiu entre 1947 i 1949; i a partir de 1949, el setmanari *Àncora*, que ha perdurat en el temps. L'Institut ganxó aglutinà un bon nombre d'intel·lectuals de la ciutat, com Margarida Wirsing i Bordas i Josep Vallverdú i Aixalà. Vallverdú era secretari del centre i delegat de cultura de la junta directiva de l'altra gran entitat cultural de la ciutat, el Centre Excursionista Montclar (Aicart, 2013, p. 325, nota 1.062)², fundat l'any 1949 i peça

2. Vallverdú va ingressar com a membre del CEM l'1 de març de 1950 i al juliol ja constava com a delegat de cultura de la junta directiva que presidia Enric Heller. *Butlletí del CEM*, 1, juliol.

Figura 1. Detall de la presentació del volum 41 dels *Estudis del Baix Empordà* realitzada el 19 de novembre de 2022 a Sant Feliu de Guíxols. D'esquerra a dreta, Joan Vicens, vicepresident de l'IEBE; Carles Motas, alcalde de Sant Feliu de Guíxols; Francesc Aicart, president de l'IEBE, i Jordi Vivo, secretari de l'IEBE. Al fons, una imatge de Lluís Esteva i Josep Vallverdú de l'any 1986, conservada al fons Lluís Esteva de l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols. Fotografia de Carles Roqué.

clau en el redreçament cultural a la ciutat, entitat de la qual també havia estat promotor un dels fundadors de l'IEBE, Josep Escortell i Cerqueda. En paraules de Josep Vallverdú en una entrevista recent al diari *Ara* “eren els anys que el país començava a despertar-se de la letargia imposada” (Nopca, 2022). En nom de l'Institut, enviem una abraçada al senyor Vallverdú, amb motiu de la celebració de l'Any Vallverdú impulsat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. (Fig. 1).

L'Instituto de Estudios Guixolenses impulsà diverses iniciatives culturals, com una exposició homenatge al pintor Josep Berga i Boda l'any 1951 o el certamen literari anual, que incloïa un premi de recerca que guanyà l'arqueòleg Miquel Oliva Prat l'any 1953 amb un estudi sobre el poblat ibèric dels Guíxols (Aicart, 2013, p. 323-324). Lluís Esteva fou testimoni d'aquesta represa cultural de mitjan segle passat i de l'impuls cultural que per a la ciutat de Sant Feliu de

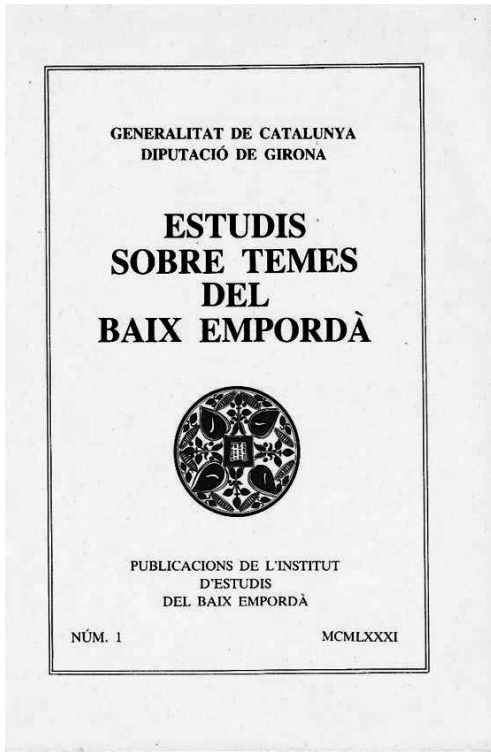

Figura 2. Portada del primer volum publicat per l'Institut d'Estudis del Baix Empordà.

Guíxols i el seu territori proper van protagonitzar aquestes dues entitats, tal com manifestava al Dr. Lluís Pericot Garcia el 27 d'abril de 1951, en una carta conservada a la Biblioteca de Catalunya (Aicart, 2013, p. 512-513), l'endemà que Miquel Oliva pronunciés una conferència al Centre Excursionista Montclar: "Ahir va venir l'Oli-va a parlar en el Centre Montclar. Sembla que entre aquest Centre i l'Institut d'Estudis Guixolencs hi ha un ambient favorable; ¿Es farà més del que jo creia? Així sigui."

Tot i que van passar trenta anys des d'aquestes paraules de Lluís Es-

teva, aquell caliu cultural a la ciutat va reeixir i s'irradià a la comarca. L'IEBE es va constituir a Sant Feliu de Guíxols l'1 de març de 1981. Els membres fundacionals foren Pere Caner Estrany, Joan Badia-Homs, Lluís Pallí Buxó, Lluís Esteva Cruañas, Josep Escortell Cerqueda, Néstor Sanchiz Guerrero, Montserrat Darnaculleta Poch, Dolors Hubach Vilarrodà, Montserrat Puigdevall Diumé, Jordi Cama Rivas, Maria Buscarons Gay i Elena Massaguer Barnier.

Els socis fundadors, en el mateix acte, van escollir la junta directiva gestora composta per:

President: Lluís Esteva Cruañas

Secretari: Joan Badia-Homs

Tresorer: Pere Caner Estrany

Vocals: Montserrat Darnaculleta Poch, Josep Escortell Cerqueda, Lluís Pallí Buxó, Néstor Sanchiz Guerrero i Jordi Cama Rivas

Però la posada de llarg de l'Institut, en paraules de Lluís Esteva, va tenir lloc el 3 d'abril de 1982 al saló de sessions de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, amb la presentació del volum 1 de la revista *Estudis sobre temes del Baix Empordà* (Fig.2). L'acte va estar presidit per l'alcalde, Josep Vicente Romà, i va comptar amb una nombrosa presència de representants institucionals: el cap del Servei d'Arxius de la Generalitat de Catalunya, Josep Maria Sans Travé; la cap de Museus de Girona, Josefina Parés; Ricard López Sarasa, en representació del president de la Diputació de Girona i alcaldes d'altres municipis: Joan Domènech, alcalde de Lloret de Mar; Ramir Pons, alcalde de Castell-Platja d'Aro; Albert Juanola, alcalde de Palafrugell (posteriorment membre de l'IEBE, fins a dia d'avui); el regidor de Palamós, Josep Ferrer; Josep M. Carreras en representació de l'Ajuntament de Begur, així com els regidors del consistori guixolenc. Ricard López, que també era regidor de Castell-Platja d'Aro, va destacar que "els estudiosos de la nostra comarca tenen els seus arrels a Sant Feliu de Guíxols". Josep M. Sans Travé, va recordar, entre d'altres qüestions, la importància que tenien els centres d'estudis comarcals que afloraven arreu de Catalunya i el suport de la Generalitat als centres (Dalmau, 1982).

Lluís Esteva va definir en el seu parlament els principis rectors de l'IEBE, que avui encara creiem vigents (*Àncora*, 1982, p. 1):

L'Institut d'Estudis del Baix Empordà és una associació inscrita al Patronat Provincial de Cultura Francesc Eiximenis de la Diputació de Girona, i té per finalitat essencial publicar una revista de temes d'investigació diversa referits a la comarca del Baix Empordà.

L'Institut desitja portar a terme una tasca callada. Per això, malgrat tenir aprovats els seus estatuts des de l'onze de maig proppassat i d'haver assistit com a Entitat invitada a les reunions del Patronat des de l'any 1978, no ha volgut donar notícia de la seva existència fins avui.

L'Institut treballa desinteressadament per assolir objectius culturals que des d'ara ofereix a la comarca i als estudiosos en general; per contra, defuig la propaganda que promet unes fites ideals però que sovint resulten deficientes o flors d'un dia. Per tant, l'Institut haurà reeixit si la seva tasca és durable i valuosa, i podrà considerar-se fracassada si resulta irregular o migrada.

Figura 3. Primer escut de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà, dissenyat i dibuixat per Néstor Sanchiz Guerrero.

Promet tenir les portes obertes de bat a bat a treballs d'investigació seriosa i procurarà editar-los, si no amb un luxe que avui no és al seu abast, sí almenys amb la dignitat que mereixen temes com els que enclou el present volum.

El volum 1 va ser editat, com tots els posteriors fins al número 42, per Gràfiques Bigas de Sant Feliu de Guíxols. Tenia com a portada el dibuix d'un plat de ceràmica

de reflexos metàl·lics, trobat en una casa guixolenc i publicat a la figura 13 de la pàgina 190; i com a contraportada l'escut de l'Institut, obra de Néstor Sanchiz Guerrero (Fig. 3), que també va ser el dibuixant del plat de la portada. El primer volum contenia deu treballs, entre els quals hi trobem diversos autors que foren fundadors de l'Institut:

"L'església parroquial de Sant Martí de Calonge", de Jaume Aymar i Ragolta

"La reducció de pesos, mides i mesures de Palafrugell, Mont-ras, Llofriu i Palamós, de Lluís Batlle i Prats.

"La contenció de la Vall d'Aro", de Josep Calzada i Oliveras, pvre.

"Més sobre el diploma de Carloman al bisbe Teotari", de Josep Calzada i Oliveras, pvre.

"Fonts, ponts i pous de glaç de Calonge", de Pere Caner i Estrany.

"Palamós medieval: aspectes de la defensa de la vila", de Maria-Mercè Costa.

"El Salvament" de Lluís Esteva i Cruaños".

Figura 4. Presentació del volum 10 dels *Estudis del Baix Empordà* a Begur (1991). D'esquerra a dreta, Pere Trijueque, Lluís Pallí, Carles Roqué, Benet Julià i Josep Pallí. En primer terme, Elena Esteva. Fotografia de Lluís Esteva Cruañas. Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guixols, fons Lluís Esteva Cruañas.

Figura 5. Presentació del volum 12 dels *Estudis del Baix Empordà* a Ullastret (1993). En primer terme, d'esquerra a dreta, Pere Trijueque, Lluís Esteva, Maria Teresa Genís, Aurora Martín i Bibiana Agustí. En segon terme, d'esquerra a dreta, Jordi Sagrera i Francesc Aicart. Autoria desconeguda. Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guixols, fons Lluís Esteva Cruañas.

Figura 6. Presentació del volum 14 dels *Estudis del Baix Empordà* a Sant Feliu de Guíxols, el 31 d'agost de 1995, en memòria de Lluís Esteva i Cruañas, primer president de l'Institut. D'esquerra a dreta, Josep Melcior Muñoz, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols; Joan Domènech, president de l'Àrea de Cultura, Ensenyament i Publicacions de la Diputació de Girona; Antoni Juanals, alcalde de Sant Feliu de Guíxols; Lluís Pallí, president de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà, i Elena Esteva, filla de l'homenatjat i membre de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà. Autoria desconeguda. Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, fons Ajuntament.

“Recollida de materials arqueològics a Sant Feliu de Guíxols”, de Lluís Esteva i Cruañas, Josep Escortell i Cerqueda, Néstor Sanchiz i Guerrero i Joan Sanchiz Guerrero.

“Consideracions sobre l'origen del monestir de Sant Feliu de Guíxols”, de Jaume Marquès i Casanovas, pvre.

“Geologia del Montgrí”, de Lluís Pallí i Buxó i Carme Llopart i Díaz.

La notícia de la presentació de l'Institut fou publicada àmpliament al setmanari *Àncora* (1982), a *Los Sitios de Girona* (Albiol, 1982) i a *El Punt* (Dalmau, 1982). Dissortadament, no hem trobat cap fotografia de l'esdeveniment. Hem de tenir en compte que habitualment era el mateix Lluís Esteva qui feia fotografies dels esdeveniments i aquell dia presidia l'acte. Només hem localitzat una

Figura 7. Lluís Pallí amb Carles Soler, bisbe de Girona, en la VII Trobada de Centre d'Estudis Comarcals a la Mare de Déu del Mont (Albanyà) el 18 de maig de 2002. Autor: DURAN, Pere. Fons de la Diputació de Girona. IF655965.INSPI. Diputació de Girona.

foto prèvia de l'acte publicada a la notícia de *El Punt* del 8 d'abril de 1982, en la qual veiem l'alcalde Josep Vicente, amb Lluís Esteva i Lluís Pallí i una altra persona que no identifiquem.

En commemoració d'aquests quaranta anys, hem fet un recull de fotografies en les quals podem veure alguns dels pioners de l'Institut (Figs. 4 a 7).

L'Institut va recordar aquella data el 19 de novembre de 2022, fent un petit obsequi als fundadors de l'Institut que avui estan entre nosaltres: Lluís Pallí i Buxó, Maria Buscarons i Gay, Néstor Sanchiz i Guerrero, Jordi Cama i Rivas, Montserrat Darnaculleta Poch, Joan Badia-Homs i Montserrat Puigdevall Diumé (Fig. 8).

Des de l'Institut, també es va fer un agraïment a la tasca duta a terme durant aquests quaranta anys a Elena Esteva Massaguer, que malgrat no estar entre els membres fundadors, com ho foren el seu pare i la seva mare, és una persona que ha estat en tots els consells de redacció i les juntes directives de l'IEBE de manera ininterrompuda des de fa més de trenta anys, sempre al peu del canó, fent una feina d'aquella que no es veu però que tant ajuda a la supervivència

Figura 8. Homenatge als fundadors de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà a Sant Feliu de Guíxols, 19 de novembre de 2022. D'esquerra a dreta, Jordi Cama, Lluís Pallí, Maria Buscarons i Néstor Sanchiz, fundadors de l'Institut; Carles Motas, alcalde de Sant Feliu de Guíxols; Francesc Aicart, president de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà; Joan Darnaculleta, germà de Montserrat Darnaculleta, fundadora de l'Institut; Elena Esteva, vocal de l'Institut, i Joan Vicens, vicepresident de l'Institut.

de les associacions, al costat de tots els presidents i juntes directives que ha tingut l'Institut. També des de l'any 1990, com Elena Esteva, va formar part de l'IEBE Pere Trijueque i Fonalleras, traspasat aquest any i a qui vam recordar en el volum de l'any 2022.

L'acte del 19 de novembre de 2022, va continuar amb la presentació del volum 41 dels Estudis del Baix Empordà, a càrrec de Joan Vicens Tarré, vicepresident de l'IEBE; i el va cloure l'alcalde Sant Feliu de Guíxols, Carles Motas López.

BIBLIOGRAFIA

- Aicart Hereu, Francesc (2013). *Els orígens de la recerca arqueològica a la vall d'Aro (Baix Empordà): de l'excursionisme científic a la consolidació de l'arqueologia franquista*. Tesi doctoral, Universitat de Girona. <http://hdl.handle.net/10803/129679>
- Albiol, R. (1982). "Presentación del primer volumen del "Institut d'Estudis del Baix Empordà". *Los Sitios de Girona*, 9 i 10 d'abril, p. 7.
- Àncora (1982). "Presentació del volum n°. 1 de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà", 1758, 8 d'abril, p. 1 i 3.
- Colomer-Ribot, Xavier (1995). "L'última entrevista amb Lluís Esteva i Cruañas". *Estudis del Baix Empordà*, 14, p. 37-41.
- Dalmau, Antoni (1982). "Les publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà ja són una realitat". *El Punt*, 8 d'abril, p. 10.
- Nopca, Jordi (2022). "Josep Vallverdú: Quan va morir la mare em vaig tancar a l'habitació on era i la vaig dibuixar". *Ara*, 30 de març.
https://llegim.ara.cat/entrevistes/josep-vallverdu-literatura-catalana-juvenil-morir-mare-no-tenia-camera-fotos-dibuixar-la-galera_128_4320624.html
- Vivo Llorca, Jordi (2015). "Vist per la recerca. L'Institut haurà reeixit si la seva tasca és durable i valuosa". *L'Arjau*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 75, desembre 2015, p. 18-23.